ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Нікітенко Віталіни Олександрівни «Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія и та філософія історії

У посланні до Всесвітнього дня філософії 2020 року Генеральний директор ЮНЕСКО Одре Азуле зазначала, що ця організація як місце «діалогу культури, освіти та науки», вважає філософію більшою, ніж академічна дисципліна чи гуманітарна наука, це спосіб існування у наш час.

Осмислення на метанауковому рівні дисертанткою В.Нікітенко складних філософських проблем рушійних сил сучасного інформаційно-технологічного суспільства на основі розвитку креативного мислення, пропозиції їх вирішення викликають асоціації із ранішніми визначеннями філософії як «духу своєї епохи» та «здійснення філософії», яка не стільки розв'язує, скільки зацікавлена «їх постановкою». Отже, актуальною є тема дисертації по виявленню факторів розвитку мислення особистості до рівня творчості та креативності, адекватних зростаючим вимогам інформаційного суспільства, в якому нам жити.

Склалась нова ситуація при входженні людства у такий етап історії, де імперативами стають креативне мислення, нові стратегії вирішення глобальних завдань на основі активізації високих інтелектуальних потенцій. До переваг авторки над дослідниками філософських аспектів науково-технічних проблем ми відносимо її професійний рівень розуміння механізмів функціонування Інтернет-технологій, соціальних мереж, інформаційних важелів сталого розвитку, що особливо виражено у наукових розвідках другого та п'ятого розділів. Криза світової туристичної галузі спонукає появу роботи такого рівня, як ця дисертація (третій розділ) з новаторськими положеннями «смарт-туризму», нових смислів туристичних брендів, моделі «старт-освіти» тощо.

Авторка вільно оперує термінами та наративами, прийнятими у середовищах сучасного економічного менеджменту, освітянській сфері. Знання оригінальних текстів зарубіжних авторів дозволяє осучаснити джерельну базу

ВІДДІЛ ДІЛОВОДСТВА ТА АРХІВУ
ВХ.№ 01-406/2022

та мати фундаментальні дані емпіричного штибу для здійснення філософських розмислів над висловленими в них новаторськими ідеями.

Радикальні зміни до вимог у цифровій культурі та освіти, потреби формування аналітичного мислення обумовили методологічну позицію, яка заслуговує на визнання наукової новизни: «проліферації методів» за П. Фейерабендом, - множення їх до того, щоб охопити науковою думкою та у культурологічний спосіб взаємодію тих чинників, які на даний час формують згадані імперативи: цифрові культура управління, система освіти, туристична сфера, масив Інтернет - інформації. З цього випливає важливе світоглядне значення доробку дисертантки - нарис нової картини віртуального світу, а її щире прагнення запровадити елементи творчості у раніше рутинні мислительні операції, заслуговує підтримки. Авторка сміливо використовує методи, яких ще немає у широкому вжитку серед соціальних філософів, наприклад «Angle method», що дозволило сформувати положення з ознаками наукової новизни та запропонувати нові шляхи вирішення соціально-філософських проблеми впливу штучного розуму на активізацію людських мислительних можливостей.

У першій частині відгуку акцентуємо увагу на позитивних моментах у концептуальному вигляді, що дозволить зробити висновок суттєвого приросту знань стосовно нових чинників розвитку сучасного суспільства, інформаційно-креативної складової, рушійних сил та інтелектуальних «драйверів» прогресу.

На відміну від дисертаційних досліджень, де предметом є фрагмент буття, певні схеми мислення чи способи філософствування, авторка сміливо формує нову систему чинників, яка має виявитись у взаємодії освіти, туризму, культури високого рівня мислення. На основі знань та переробки масиву інформації сфер інтелектуальної діяльності та менеджменту у віртуальному просторі вона оперує термінами, прийнятими у середовищі професіоналів з рефлексією соціально-філософського рівня. Завдячуючи рецепції іноземних джерел, які внесли у коло наших роздумів новаторські ідеї, можна стверджувати, що дисертація Нікітенко В.О. є синтез метанаукового рівня досліджень сучасних тенденцій впливу наук у сфері менеджменту, інформаційних технологій, та креативної освіти та соціально-філософської рефлексії.

План та задум авторки відповідають поступовому розкриттю концепції дослідження та спрямовані на реалізацію наукових завдань у взаємопов'язаних сферах сучасної освіти, нових видів туристичного бізнесу, управлінської культури на основі розвитку соціально-філософського знання.

У першому розділі дисертації (с.57-66) виявлена ґенеза поглядів на взаємодію у історично-філософському контексті креативного мислення, культури, туризму, що дозволило забезпечити як наступність філософської традиції, так і надати визначення явищам матеріальної та духовної сфер інформаційного суспільства, зокрема, введенням категорій «інновація» у філософській інтерпретації.

Авторка глибоко зауважує, що зміни, яке несе реалізація не стандартного і креативного мислення можуть відхилятись від прогресивної лінії людства, несуть непередбачувані ризики, формулює застереження щодо сфер соціуму, де існує не тільки індекс економічного, технологічного розвитку, а й людяність. Одна із складових сукупності чинників знайдена у способі життя крізь туристичні подорожі, які формують у напруженому бутті сучасної людини тимчасове відчуття культурного задоволення та занурення «без кордонів у «інший світ». У цьому напрямку вона продовжує плідну традицію школи соціальної філософії Запорізького національного університету.

Дисертантка показала глибокі професійні знання механізмів, структури, функцій інформаційного суспільства (стор. 90-98), спеціально відзначаємо, що феномен освіти визначений новаторські - перспективно (с. 44-45), що розширює категоріальний апарат соціальної філософії.

У другому розділі увагу привертає глибокий філософсько-соціологічний аналіз діяльності представників «креативного класу» країн, де створена інформаційна реальність, яка заряджає енергією, інноваціями (стор. 146-148) інші прошарки діючих. Це онтологічний вимір поставленої проблеми та поступовий перехід до реалізації праксеологічної функції філософії.

Справедливо вказано у підсумку проведеного аналізу, що суспільство потребує нових схем впливу на креативно-творчий потенціал особистості:

розвитку технологій і структур доведення інформації, вмінь її використовувати, програмних продуктів, стимулювання, нових цінностей (с. 399-400).

У третьому розділі важливими для приросту соціально-філософського знання стала глибока розробка багатогранних проявів туризму, у яких сутність лише здається простою. Як доречно пише автор, культурний конструкт інноваційного туризму розвиває не тільки всі види (типи) мислення, а й експериментує із можливими варіантами суб'єктивної поведінки (с. 206-213).

Четвертий розділ демонструє важливість виявлених дисертанткою різноспрямованих чинників впливу віртуального світу, «Інтернету як університету масових знань», де занижено поріг достовірності, що відкрило можливість проникнення вірусної, негативної, фальсифікованої інформації (с. 293-294), або під час президентських змагань США подання «альтернативних фактів», тому соціальне значення цього розділу безперечно актуальне, новаторське, реалістичне. Вона передбачила (футурологічний аспект) аномалій поведінки молоді та дорослих під впливом патернів поведінки, навіяних мережами від самогубств до буденного тероризму.

П'ятий розділ став прикладом реалізації творчого мислення на філософському рівні щодо факторів динамічного розвитку на інших, ніж раніше засадах, а саме на креативній складовій основних чинників науково-технічного та соціального прогресу. Виявлено предметну спрямованість вже здобутого інформаційного ресурсу людства на оновлення концепції сталого розвитку (с.337-356), виявлені закономірності та можливі сценарії розвитку подій «цифрового суспільства», а у цілому цей підрозділ має виразно новаторський оригінальний характер та реальний прояв креативності дисертантки.

Отже, дисертаційне дослідженні вирізняє глибоке знання емпіричних даних віртуального світу, філософська культура їх інтерпретацій та ґрунтовна методологічна основа наукового пошуку. Широко представлений авторський доробок у 29 публікаціях, опора на нові іноземні джерела, оригінальні пропозиції є свідчення достатньо високого рівня наукової роботи В. Нікітенко Автореферат відповідає основному змісту дисертації, висновки розлогі, повні, обґрунтовані попередніми міркуваннями, їх наукова новизна беззаперечна.

Добротний науковий рівень докторської дисертації по філософії, яка дійсно охоплює критичною думкою всю тотальність впливу сучасної інформаційно-технологічної сфери на соціальне буття та ставить нові вимоги перед інтелектуальними здібностями людини, де авторка глибоко розмірковує над вимогами креативного мислення, так би мовити «занурюючись» у віртуальний світ з відповідними запитами освіти та культури інформаційного суспільства, потребує концептуального формулювання і очікувань відповідного ставлення до критичних зауважень і пропозицій удосконалення наукової праці.

Не тривіальність об'єкту дослідження, багатоплановість та складність концепції дисертаційного дослідження дозволяє нам сформулювати певні зауваження щодо проблемних моментів тексту та надати пропозиції системного, онтологічного, гносеологічного, методологічного та змістовного характеру щодо виконаної дослідницької роботи та напрямків її вдосконалення.

Як водиться у дослідників, захоплених своєю проблематикою, породжується редуктивне її поширення, у цьому випадку теми креативного мислення та чинників його розвитку, на все життя сучасного інформаційного суспільства, де існують інші схеми мислення.

По-перше, вирішення заголовної проблеми дисертації «взаємодії» культури, освіти, туризму подано розпливчасто та зникає результат взаємодії на феноменальному рівні, бо у дисертації вона «виражена у цифрових цінностях» (с. 376), а «взаємодією культури, освіти, туризму є культивація основоположних чинників розвитку та саморозвитку особистості» (с. 377), це «каталізатор процесів, закладених природою» (с.55)?

Це логічно випливло з того, що вони штучно зведені елементами чи підсистемами у систему, принаймні ми не знайшли обґрунтування системності феноменів освіти, культури, туризму, розглянутих вкупі як чинників розвитку креативного потенціалу особистості, адже ті мають різний вплив та ступінь онтологічності. Авторка звертається до них як цілісності (це «стани духовного збагачення» с. 72), в іншому місці як до різних систем (с.48-49), тоді як освіта визначає початковий етап креативного мислення, загальна культура встановлює ступінь досконалості мислення, поведінки, управлінського фаху, а туризм є

самодостатнім способом життєдіяльності та спілкування без державних кордонів та штучних меж, це рекреація та відпочинок від буденності.

По-друге, у перебільшенні ролі креативного мислення, яке насправді є інтелектуальним рушієм прогресу, авторка надає йому статут Універсалії. Ті не заперечні для етики у поняттях Добра і Зла, у категоріях Буття та Небуття у онтології, але висловлені тези існування «смарт-суспільства», «смарт-людини». «смарт-освіти», «старт-туризму», «смарт-культури» є явні перебільшення реалій. Дослідження у Великій Британії у зв'язку із вразливістю до КОВІД 19 окремих груп виявили категорію дітей, молоді до 30 років із синдромом «недостатньої спроможності до навчання» різного рівня.

Дисертантка, доречно вказуючи, що до «креативного класу» пред'явлені вимоги креативного мислення, не зважила на види соціальної практики, де існують правила «юридичної догматики», «медичного протоколу», «здорового глузду», рутинних операцій програмістів, «патернів» у прийнятті командних рішень, де «креативний» підхід може бути зайвим та має інший вимір. Слід було точніше визначити статус креативності як індивідуального та соціального феномену у різних сферах, до неї не обґрунтовано віднесені сторонні «матеріальні засоби» (с. 46), якісь «витратні матеріали і ресурси» (с.79) тощо.

Достеменно не визначено суб'єкта креативного мислення: з одного боку цей термін віднесено до організацій та установ, з іншого, тільки до креативного класу, є теза «креативного суспільства» (с.132), до представників «креативної індустрії» віднесено вчителів, викладачів університетів, художників, акторів (с.133). На наш погляд, слід було б обмежитись одним суб'єктом – сучасною людиною, що мислить, творить, діє, воює, «грає» як у Фр. Ніцше та Й.Гейзінги.

По-третє, наголошуючи на важливості аналітичного та критичного мислення авторка не завжди дотримується цієї безумовно важливої наукової позиції. Практично не зустрічається полеміка із представниками «філософії менеджменту», твори яких авторка ретельно опрацювала з власним перекладом, ввела у науковий обіг, але не врахувала їх публіцистичний характер «наукових бестселерів». Так Е.М. Роджерс (с. 287), Боб Гордон стверджують (с. 284), що інновації за останні 150 років сповільнюються, але у сфері інтернет технологій

вони стрімко зростають. Ними доведено, що робота даних зазвичай веде до кращих рішень, ніж досвідчених експертів та фахівців, а далі на с. 232 ці ж автори вказують, що на другому етапі розвитку туристичних інформацій досягнення були «не на основі програм, а вирішення проблем самостійно». Ними заявлено, що сутність інновацій – каталізатор швидкого становлення (с.79), тоді як вона у діалектичному запереченні старого.

Зауваження термінологічного штибу стосуються поширення прикметника «креативний» на різні феномени, що породжує терміни, яким важно знайти онтологічний відповідник: «креативне мислення підприємства». Предикат «креативний» пристосований до змісту різних понять: розуміння, генерування ідей, обґрунтування концепції, креативний аналіз, напрямок (с. 239).

Вчетверте, історично-філософський розділ не склав вагому частину дослідження, як слід було очікувати: авторка у загальному вигляді констатує, що філософська думка «успішно еволюціонувала» (с.397). Наголошуючи на творчому мисленні, пішла шляхом інших дисертацій за схемою: погляди античності – Відродження – час Модерну - постмодерну. Ми виявили сумнівні місця і тривіальні ствердження (с. 59-62), правило «золотої середини» чомусь віднесено до Аристотеля, у часи античності вклинився Конфуцій, а його патерналізм, консерватизм, вимоги дотримання ритуалу «Лі» не узгоджуються з новаторством, креативністю (с.60-61).

По-п'яте, авторка захоплена вжитком термінів, прийнятих у публіцистичній літератури з «успішного менеджменту» та не надає ним не тільки філософської обробки, але й пояснення змісту (смислу): ІКТ (с. 83, 87, 428), «драйвери інновацій» (с. 290-292), «креативне паливо», «мегатренди» (с. 2, 265), «подолання цифрового бар'єру» (с.384), «драйвер організацій нового покоління» (с. 385), тощо. Не потрібна увага приділена Протоколам Інтернету APRA, APRANET, CERN (с.295-296).

Кожне наукове дослідження спирається на свою систему строго окреслених категорій, що розкривають сутність проблеми, натомість В. О. Нікітенко вдається до запозичення слів, виразів менеджеризму. Тому туризм – мета пізнання та головна роль у створенні успішних інновацій (с..49),

пріоритетна модель data science, «силове креативне поле», найбільш яскраве визначення сутності інформаційно-інноваційного суспільства (с. 62). Вектор тлумачиться як ефективний спосіб прийняття чітко визначених тенденцій (на зразок закону Мура) (с.50). Ці вільні визначення не додають наукової вагомості, натомість не використано поняття «симулякри», що сприяло б філософському дискурсу віртуального світу. Ми не згідні з вільним вжитком глибокої за змістом категорії «концепт», бо у тексті зустрічаються ствердження, що «умови формування креативного класу є головний концепт освіти, культури, туризму» (с. 48), на стор. 403 ще раз повторено. Заявлено про не до кінця зрозумілий «концепт духовної економіки» (с. 184).

Вшосте, на тлі змістовного дослідження туризму у контексті креативного підходу до його організації, феномен культури як один із фундаментальних чинників формування креативного мислення та ставлення до світу, недостатньо уважно, не глибоко досліджений. Не акцентовано у тексті, про яку культуру йдеться: загальну, управлінську, культуру мислення тощо. Думається, доцільніше звернутись у річищі теми до культури роботи із масивом інформації. По тексту дисертації та у авторефераті проходить змістовна та лінгвістична єдність «алгоритмічного мислення та алгоритмічної культури» (с. 225-229, с. 6, 7, 9 автореф.), тому визначення останньої було потрібно. Якщо б авторка звернулась до освітянської культури, то її можна розглядати як фундамент креативного мислення, а не навпаки. Наукова традиція Запоріжжя у даному випадку могла б помогти, зважаючи на глибоке дослідження В. Зубова та Л. Кривеги «кроскультурного пастишу», який склався в сучасному світі на тлі взаємодії різних культур.

Наостанок зауважимо щодо вразливого стилю подання інформативного матеріалу. Текст перенасичений реченнями, які складно піддаються філософському осмисленню, наприклад: «одним з відкриттів теорії хаосу стали фрактали і масштабна інваріантність, які демонструють невизначеність і мінливість суспільства як складного і сперечливого процесу» (с.115), або з повторами основних смислових одиниць.

Вищезгадані критичні зауваження та пропозиції пов'язані із початком філософської рефлексії на просторі соціально-філософського знання в Україні над новими інформаційно-технологічними запитами, дослідженнями граничних меж людського і штучного інтелекту та їх взаємодії.

ВИСНОВОК:

1. дисертаційна робота Нікітенко Віталіни Олександрівни «Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства" є самостійним творчим, актуальним дослідженням нового наукового напрямку, який потребував синтезу інформаційно-технологічного і філософсько-світоглядного знання. Воно відзначене теоретичною новизною, оригінальною концепцією та практичною значущістю для розвитку інтелектуальних сил українського соціуму на основі домінування креативного, творчого, інноваційного мислення.

2. Дисертація на тему: «Взаємодія освіти, культури, туризму та їх вплив на розвиток креативного потенціалу особистості в умовах інноваційно-інформаційного суспільства" у своїй основі відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженому Постановою КМ України № 567 від 24.07 2013 р. зі змінами, затвердженими Постановами КМ України № 656 від 19.08 2015 р. та № 1159 від 30.12 2015 р., № 567 від 27.07. 2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р., паспорту спеціальності 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії, профілю спеціалізованої вченою ради Д 17.051.05 при Запорізькому національному університеті, а її авторка-Нікітенко В.О. заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності - 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент: доктор філософських наук, професор, професор кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням та гуманітарних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій

Цюрупа М.В.

Підпис д.фн., проф. Цюрупи М.В.

«Засвідчую»

22.02.2021р